

„NAUKA O LYOFILIZOVANÝCH JAHODÁCH“¹ ANEB NÁČRT HISTORIE KATEDRY VYSOKÉ FREKVENCE A VAKUOVÉ TECHNIKY (1953–1959) A KATEDRY ELEKTRONIKY A VAKUOVÉ FYZIKY (1959–1989) MATEMATICKO-FYZIKÁLNÍ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY

MAREK BRČÁK

‘THE THEORY OF LYOPHILISED STRAWBERRIES’ OR THE HISTORY OF THE DEPARTMENT OF HIGH FREQUENCIES AND VACUUM TECHNOLOGY (1953–1959) AND THE DEPARTMENT OF ELECTRONICS AND VACUUM PHYSICS (1959–1989) OF THE FACULTY OF MATHEMATICS AND PHYSICS OF THE CHARLES UNIVERSITY

This study deals with the history of the Department of Surface and Plasma Science of the Faculty of Mathematics and Physics of the Charles University, which in the academic year 2023/2024 celebrates 70 years since its foundation. In the course of its existence, its name changed twice. Originally, it was founded in 1953 as the Department of High Frequencies and Vacuum Technology. In 1959, its name changed to the Department of Electronics and Vacuum Physics, and since 2006, it has its current name. This text focuses especially on this department’s history during the rule of the Communist Party of Czechoslovakia, i. e., in 1953–1989.

Keywords: Faculty of Mathematics and Physics of the Charles University – Department of High Frequencies and Vacuum Technology of the Faculty of Mathematics and Physics of the Charles University – Department of Electronics and Vacuum Physics of the Faculty of Mathematics and Physics of the Charles University – history of physics – Vilém Kunzl (1906–1980) – Libor Pátý (1929–2021) – Ludmila Eckertová (1924–2009) – INTERKOSMOS

DOI: 10.14712/23365730.2024.21

Dne 26. 1. 2024 si Katedra fyziky povrchů a plazmatu Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy slavnostním shromážděním připomněla 70 let od svého založení v roce 1953. Setkání proběhlo v budově fakulty na Malé Straně, tj. v bývalém Profesním domu Tovaryšstva Ježíšova, v historickém refektáři, kde se dnes konají například konference či bakalářské promoce Univerzity Karlovy. V rámci této akce jsem přednesl příspěvek o historii tohoto pracoviště, které dříve neslo pojmenování uvedená v názvu článku. Rozšířenou písemnou verzí této přednášky, která byla zaměřena na dějiny katedry v období vlády

¹ „Z prvních přednášek dr. Pátého jsme nabyli dojmu, že vakuová fyzika je nauka o lyofilizovaných jahodách a jiných podobných věcech. Brzy jsme ale všichni přišli na to, že vakuová fyzika, to jsou díry a netěsnosti.“ Takto na své první kontakty s vakuovou fyzikou během studií vzpomíná v roce 1983 profesor Vladimír Matolín (* 1951), který se později stane dlouholetým vedoucím Katedry elektronové fyziky a vakuové fyziky (1999–2006) a Katedry fyziky povrchů a plazmatu Matematicko-fyzikální fakulty (dále jen MFF) Univerzity Karlovy (2006–2007; 2011–2017). Lyofilizace (neboli sušení mrazem) je jeden z procesů průmyslového využití vakuové fyziky, kdy například v ovoci dochází k vysušení přirozeně obsažené vody za extrémně nízké teploty a tlaku. Vladimír MATOLÍN, *Vzpomínky diplomatů*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry elektroniky a vakuové fyziky MFF UK. Sborník ze semináře pořádaného katedrou v říjnu 1983, Praha 1985, s. 87–88.

komunistické strany, předkládám v této studii. Referát jsem pronesl na základě pozvání doc. Jiřího Pavlu, současného vedoucího Katedry fyziky povrchů a plazmatu MFF UK, kterému rovněž patří můj velký vděk za cenné připomínky k této stati.²

Archiv Univerzity Karlovy v roce 2021 převzal do svých sbírek paměti profesorky Ludmily Eckertové (1924–2009),³ dlouholeté pracovnice katedry, které mu daroval její vnuk David Pátý. Po prvním přečtení tohoto velice zajímavého textu, v němž autorka vzpomíná na své dětství, studium, mj. na doktorát, který absolvovala v Moskvě, a na akademickou dráhu na Matematicko-fyzikální fakultě,⁴ jsem se rozhodl, že by bylo velice žádoucí tyto paměti vydat, na čemž v současné době s kolegyní Janou Ratajovou pracuji, a to i v součinnosti s Katedrou fyziky povrchů a plazmatu MFF UK. V této souvislosti Archiv Univerzity Karlovy převzal v roce 2023 i osobní pozůstalosti manželů Ludmily Eckertové a Libora Pátého (1929–2021),⁵ dvou koryfejí a „otců zakladatelů“ uvedené katedry, které zpřístupnil veřejnosti v rámci jednoho archivního fondu. Ten nese název *Rodinný archiv Ludmily Eckertové a Libora Pátého*, jehož jsem archivní správce. Popsanou cestou jsem se tedy dostal k velice zajímavé historii Katedry fyziky povrchů a plazmatu MFF UK.

Tímto se dostávám k tomu, jaké prameny k dějinám studované katedry jsou k dispozici. Kromě úředních tisků, jako jsou Seznamy přednášek Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy označované jako tzv. Karolinky či Seznamy osob Univerzity Karlovy z různých let, například k roku 1957 atd., lze pracovat zejména s prameny v Archivu Univerzity Karlovy, kde je uložen fond MFF UK, který však není inventárně zpracován. V rámci něj se nachází několik tematických řad, v nichž lze nalézt relevantní materiál. Na prvním místě je třeba uvést spisy děkanátu, kde bych vyzdvihl zápisy z kolegia děkana a vědeckých rad a zaměstnanecké spisy. Dále jsou k dispozici materiály Základní organizace KSČ MFF UK. Jako poslední je nutné jmenovat ještě materiály rehabilitační komise vzniklé po roce 1990. Bohužel se ve fondu MFF UK nedochoval téměř žádný aktový materiál ke katedře, tj. aspoň zápisy ze schůzí pracoviště,⁶ což dosti komplikuje bádání. V Archivu Univerzity Karlovy lze nalézt ještě řadu jednotlivin ve specializovaných fondech, jako je například Fotoarchiv. Největší bohatství ke studované instituci však poskytuje Rodinný archiv Ludmily Eckertové a Libora Pátého, z něhož jsem nejvíce čerpal při psaní této studie. Ten kromě zmíněných pamětí obsahuje i xerokopii pamětní knihy katedry, která byla vedena

² Pro dějiny vědy je právě typická spolupráce historiků a expertů daného odvětví, jelikož ani jeden z nich by sám nedokázal napsat kvalitní dějiny jakékoliv vědní specializace, neboť jednomu by chyběl kontext historický a druhému pak ten oborový. Daniel ŠPELDA, *Proměny historiografie vědy*, Praha 2009, s. 13–21.

³ Ludmila Eckertová byla odbornice na fyziku tenkých vrstev a povrchů a dlouholetou pracovníci na studované katedře, téměř od jejího založení (nastoupila k 1. 9. 1954). Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy (dále jen MFF UK), Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 10, spis Ludmily Eckertové. K její osobnosti blíže Jiří PAVLUCH – Jan WILD, *Osmdesáté narozeniny Ludmily Eckertové*, Československý časopis pro fyziku (dále jen ČČF) 54/5, 2004, s. 312–313; Jiří PAVLUCH, *In memoriam prof. Ludmily Eckertové*, ČČP 59/6, 2009, s. 423–424.

⁴ Rukopis paměti Ludmily Eckertové je uložen v AUK, Rodinný archiv Ludmily Eckertové a Libora Pátého (dále jen RALELP), kart. 1 (prozatímní číslování, fond není uspořádán).

⁵ Libor Pátý byl odborník v oboru vakuové fyziky, na katedře působil v letech 1954–1958 a 1962–1993. AUK, MFF, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 42, spis Libora Pátého. K jeho osobnosti blíže například Zpráva České vakuové společnosti (dále jen ZČVS) 29/1, 2021. Toto číslo, které nese název *Pocta Liboru Pátému*, je celé věnované jeho životu a dílu.

⁶ To však neznamená, že zápisy nebyly vedeny, částečně jsou dochovány v pozůstalosti prof. Rudolfa Hracha (1943–2018), působícího na studovaném pracovišti, která je v současnosti uložena na katedře. O existenci těchto pramenů se autor dozvěděl až po přijetí studie do tisku, tudíž nemohly být prozatím zohledněny.

Liborem Pátým od roku 1956, přičemž obsahuje zápisy pro období 1953–1975.⁷ Originál pamětní knihy je bohužel dnes nezvěstný.

Když bylo v roce 1983 slavnostně připomínáno 30 let katedry, která tehdy nesla název *Katedra elektroniky a vakuové fyziky* (viz obr. 1; dále jen KEVF), bylo rovněž uskutečněno slavnostní zasedání, jež se spolu s jubilejním seminářem konalo 4. října uvedeného roku. Při této příležitosti se podrobně vzpomínalo na historii katedry a ze zasedání vznikl i sborník, který uspořádal Libor Pátý. Ten nese název *30 let Katedry elektroniky a fyziky MFF UK*⁸ a je základní literaturou ke studované problematice.

Nyní už pojďme k počátkům vakuové fyziky v českých zemích. Na slavnostním zasedání v roce 1983 měl úvodní referát⁹ Jiří Prostějovský (*1927–?),¹⁰ v rámci nějž se zamýšlel nad významem vakuové fyziky pro závažné objevy moderní fyziky. Za zrod oboru označil onen den roku 1643, kdy Evangelista Torricelli (1608–1647) vytvořil nad ustupující hladinou rtuti prostor, který byl podle jeho představy zcela prázdný. Tento pokus nezávisle na Torricellim ve středoevropském regionu zopakoval a zpropagoval český kapucín s italskými kořeny Valerián Magni (1586–1661).¹¹ Jako druhý na zmiňované jubilejní konferenci vystoupil L. Pátý, který přednesl příspěvek s názvem *Fyzika nízkých tlaků a 30 let Katedry elektroniky a vakuové fyziky*,¹² v němž se věnoval již moderním počátkům oboru. Za jeho novodobého českého předchůdce označil fyzika Václava Dolejška (1895–1945), který zahynul během druhé světové války v Terezíně. Zde byl uvězněn v důsledku odbojové činnosti, když se podílel na zajišťování spojení s československou exilovou vládou v Londýně prostřednictvím ilegální vysílačky, kterou pomohl zkonstruovat.¹³ Válečné období obecně posílilo postavení vakuové fyziky jako vědního oboru, jehož počátky je však třeba u nás hledat již ve 20. a 30. letech,¹⁴ a to vzhledem k jejímu významu ve výrobě vysokofrekvenčních elektronek uplatňujících se v radaru¹⁵ či tehdy rychle se rozvíjející jaderné fyzice. Zájem o tyto elektronky vedl československou vládu a armádu k tomu, že se zasadila o výchovu odborníků na Univerzitě Karlově

⁷ AUK, RALELP, *Pamětní kniha* [Katedry vysoké frekvence a vakuové techniky a Katedra elektroniky a vakuové fyziky MFF UK], kart. 24 (prozatímní číslování).

⁸ L. PÁTÝ (ed.), *30 let Katedry*.

⁹ Jiří PROSTĚJOVSKÝ, *Význam vakuové fyziky pro závažné objevy moderní fyziky*, in: L. Pátý (ed.), *30 let Katedry*, s. 7–20.

¹⁰ Jiří Prostějovský, odborný asistent na KEVF MFF UK v letech 1956–1992, autor skript *Katedra elektroniky a vakuové fyziky matematicko-fyzikální fakulty: Metoda měření*, Praha 1966. AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 47, spis Jiřího Prostějovského.

¹¹ Tomáš NEJESCHLEBA, *Valerian Magni (1586–1661) o vakuu*, *Dějiny věd a techniky* (dále jen DVT) 48/3, 2015, s. 135–150.

¹² Libor PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků a 30 let KEVF*, in: Týž (ed.), *30 let Katedry*, s. 21–36.

¹³ AUK, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy (dále jen PĚF UK), 1921–1953, inv. č. 41, spis Václav Dolejšek; Ivo KRAUS, *Václav Dolejšek*, in: Květa Stejskalová a kol., *Vědci, vynálezci a podnikatelé v Českých zemích*, Praha 2017, s. 47–88.

¹⁴ V souvislosti se studiem výbojů v plynech v rámci experimentální fyziky a následně s výrobou prvních elektronek, v níž vakuová metodika hrála podstatnou roli. Emilie TĚŠINSKÁ, *Český fyzik August Žáček (1886–1961), vědecká kariéra a předčasná penzionování*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále jen AUC-HUCP) 48/1, 2008, s. 89–109; TÁŽ, *Několik dodatků k životopisu českého fyzika Augusta Žáčka*, AUC-HUCP 54/2, 2014, s. 127–203; Ivo KRAUS a kol., *Věda v českých zemích. Dějiny fyziky, geografie, geologie, chemie a matematiky*, Praha 2019, s. 82–91.

¹⁵ Libor PÁTÝ, *Radar a Žáčkův magnetron*, in: Richard Vašek (ed.), *Věda a armáda – věda a válka (1914–2004)*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference (Praha 24.–25. 11. 2004), Praha 2006, s. 93–97.

se specializací na vysoké frekvence a vakuovou fyziku, což mj. přispělo k založení sledované katedry.¹⁶

Její vznik byl i součástí velkých změn na tehdejší Univerzitě Karlově, kdy se velké fakulty již za vlády komunistické strany, která se v Československu chopila moci po únoru 1948, po sovětském vzoru¹⁷ rozdělovaly na menší specializované celky.¹⁸ V případě Přírodovědecké fakulty (dále jen PŘF UK), kde se dosud fyzikální obory vyučovaly, došlo k jejímu rozdělení v roce 1952 na tři části: geologicko-geografickou, biologickou a matematicko-fyzikální, která tehdy měla krátce na starosti i chemické obory. K faktickému rozdělení po stránce správní a ekonomické se přistoupilo až o rok později.¹⁹ Vznik nových menších fakult se ukázal být plně funkční jen v případě matematicko-fyzikální fakulty, nikoliv však ostatních dvou fakult, které v roce 1959 byly opět sloučeny v jednu s tím, že k ní byly navráceny i chemické obory.²⁰ Lze poukázat na to, že stejný osud potkal i filozofickou²¹ či pedagogickou²² fakultu. Součástí sovětizace vysokých škol také bylo to, že velké katedry a ústavy²³ se v 50. letech na nových fakultách rovněž členily na menší celky dle užších vědeckých specializací,²⁴ což opět přispělo k založení tohoto fyzikálního pracoviště. Na tomto místě je též potřeba zdůraznit, že proces rozčleňování kateder a ústavů byl součástí i přirozeného vývoje, když velké ústavy již v době meziválečné se postupně začaly dělit na oddělení. Přebírání sovětského modelu v první polovině 50. let však tento vývoj dle mého

¹⁶ Emilie TĚŠINSKÁ, *Personální a institucionální proměny fyzikálních oborů v Českých zemích za války*, in: Hana Barvíková (ed.), *Věda v českých zemích za druhé světové války*: sborník z konference (= *Práce z dějin Akademie věd*. ser. C3), Praha 1998, s. 167–190, zde s. 169; L. PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků a 30 let KEVF*, s. 21. K sovětizaci vysokých škol v Československu po roce 1948 je nutné uvést alespoň tyto práce: John CONNELLY, *Zotročená univerzita. Sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*, Praha 2008 (anglický originál: *Captive University: The Sovietization of East German, Czech, and Polish Higher Education, 1945–1956*, Chapel Hill 2000); Jiří PULEC – Pavel URBÁŠEK, *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, Olomouc 2012. Connelyho kniha je jedinečná svým středoevropským záběrem a ukazuje, že na první pohled monolitní východní blok měl v oblasti vysokého školství v jednotlivých sovětských satelitech různá specifika, Urbášek s Pulcem zase napsali knihu s důvěrnou znalostí domácích archivních pramenů jakožto ředitel univerzitních archivů v Brně a Olomouci.

¹⁷ Petr CAJTHAML, *Proměny role univerzit v systému vysokých škol*, AUC-HUCP, 52/1, 2012, s. 61–69; na příkladu lékařských fakult Univerzity Karlovy viz Petr SVOBODNÝ, *Lékařské fakulty, nebo lékařské akademie. Vysokoškolská výuka medicíny a lékařská věda v sovětském bloku ve 40. až 60. letech 20. století*, DVT 50/1, 2017, s. 9–27.

¹⁸ Jindřich BEČVÁŘ, *Matematicko-fyzikální fakulta*, in: Jan Havránek – Zdeněk Pousta (edd.), *Dějiny univerzity Karlovy*, IV, Praha 1998, s. 495–509, zde s. 495.

¹⁹ Břetislav FAJKUS, *Přírodovědecká fakulta*, in: J. Havránek – Z. Pousta (edd.), *Dějiny univerzity Karlovy*, IV, s. 473–493, zde s. 473–474.

²⁰ Josef PETRÁŇ, *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, Praha 2015.

²¹ Chruďoš VORLÍČEK, *Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy ve vývoji učitelství ve Československu*, AUC-HUCP 15/2, 1975, s. 53–100; Blanka ZILYNSKÁ, *Pedagogická fakulta*, in: J. Havránek – Z. Pousta (edd.), *Dějiny univerzity Karlovy*, IV, s. 511–532.

²² V roce 1950 vstupovaly do života na vysokých školách nové organizační jednotky fakult, tj. katedry, jež nahradily dosavadní fakultní ústavy, semináře či stolice, které vedl určitý profesor. Katedry byly zamýšleny jako nástroje kolektivní spolupráce celých vědních oborů, proto byly mnohem rozsáhlejší než výše uvedené dřívější administrativní jednotky. Katedry sdružovaly akademiky a vědecké pracovníky téhož vědního oboru, popřípadě velmi příbuzných oblastí. Ač se některá pracoviště odvolávala slovem ústav v názvu instituce na prvorepublikovou tradici dřívějších profesorských stolic, například Fyzikální ústav MFF UK, stále se jednalo vlastně o katedry, zřízené dle §15 zákona č. 58/1950 sb., o vysokých školách.

²⁴ Jakub JAREŠ, *Dějiny vysokého školství v Československu po roce 1945*, AUC-HUCP 52/1, 2012, s. 13–23, zde s. 21–23.

názoru výrazně urychlilo, jelikož před rokem 1950 se konzervativní profesorské sbory vzniku nových fakultních ústavů spíše bránily, což lze doložit na PřF UK.²⁵

Sovětizace vysokého školství tedy přinesla řadu zásadních strukturálních a systémových změn, které se z dlouhodobého hlediska většinou ukázaly jako neudržitelné (například již zmíněné rozdělení filozofické fakulty). Některé zásahy se ale ukázaly jako funkční, což byl případ založení MFF UK v roce 1952 a na ní Katedry vysoké frekvence a vakuové techniky o rok později. Nicméně převažující negativní jevy sovětizace, jako například politicky motivovanou perzekuci studentů a vyučujících, nelze rozhodně pominout.²⁶ V případě MFF UK byly politické zásahy²⁷ oproti společenskovědním fakultám mnohem menší, a to i později po roce 1968,²⁸ na rozdíl třeba od již zmiňované filozofické fakulty.²⁹

Pojďme již nyní k založení sledované instituce. K jejímu oficiálnímu ustanovení došlo na počátku akademického roku 1953/1954 pod názvem *Katedra vysoké frekvence a vakuové techniky*. O založení katedry její pamětní kniha informuje následovně: „*Katedra vysoké frekvence a vakuové techniky na Matematicko-fyzikální fakultě Karlovy univerzity v Praze byla založena v měsíci říjnu 1953.*“³⁰ Jejím prvním vedoucím byl profesor Vilém Kunzl (1906–1980),³¹ který na MFF UK nastoupil k 1. 9. 1953, když se stal nejprve vedoucím oddělení pro výzkum vysokých frekvencí a vakuovou techniku³² při Katedře fyziky (jmenován byl k 7. 9.). Dne 22. 9. 1953 fakultní rada MFF UK schválila reorganizaci Katedry fyziky,³³ pod níž byl v roce 1950 sloučen dosavadní Fyzikální ústav a Ústav a seminář

²⁵ AUK, PřF UK, 1921–1953, inv. č. 1–18, Protokoly ze schůzí profesorského sboru 1920–1939.

²⁶ Jakub JARĚŠ, „Indiferentní – možnost převýchovy!“ *Cíle tzv. studijní prověrky na vysokých školách a jejich realizace*, in: Marie Černá – Jaroslav Cuhra a kol., *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí: Československo 1948–1989*, Praha 2012, s. 20–53.

²⁷ Petr CAJTHAML, *Mechanismy politického řízení Univerzity Karlovy v druhé polovině padesátých let*, *Východočeské listy historické* 27, 2010, s. 99–108.

²⁸ S nástupem normalizace z politických důvodů bylo některým pracovníkům znemožňováno získávání vědeckých a pedagogických hodností, nemohli se účastnit výuky aspirantů, po určitou dobu měli zakázány či omezeny výjezdy do zahraničí a v neposlední řadě jim mohl být ztížen přístup k výuce (opět většinou krátkodobě). Na druhou stranu MFF UK zaměstnala vyhozené lingvisty z FF UK Zdeňka Stříbrného (1924–2014), Petra Sgalla (1926–2019) a Petra Piťhu (* 1938) atd. Na fakultě mohli studovat lidé, kteří by z kádrových důvodů na jiných fakultách nemohli být přijati. J. BEČVĚR, *Matematicko-fyzikální fakulta*, s. 500; Petr VOPĚNKA, *Klady a zápory izolované vědy*, in: Antonín Kostlán (ed.), *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975): sborník z konference*, (Praha, 21.–22. listopadu 2001), Praha 2002, s. 25–33; Michal BASCH, *Příznaky doby*, in: Ivan Netuka – Milena Stiborová (edd.), *Jubilejní almanach*, Praha 2002, s. 14; Miroslav BRDÍČKA, *Vzpomínky blednou, ale nemizí...*, in: tamtéž, s. 19–22; Věra PROCHÁZKOVÁ, *Rozhovor s prof. PhDr. Evou Hajičovou, DrSc.*, in: Jan Chromý – Eva Lehečková (edd.), *Rozhovory s českými lingvisty, I*, Praha 2007, s. 69–108, zde s. 74–79. Na sledované katedře se tyto restriktce týkaly například L. Eckertové, která jako bývalá předsedkyně ZO KSC MFF UK vystoupivši ze strany po srpnu 1968 (AUK, MFF UK, ZO MFF KSC, kart. 33, Vystoupení L. Eckertové z KSC na vlastní žádost ke dni 5. 6. 1969), nemohla být připuštěna k profesorskému jmenovacímu řízení či k řízení vedoucímu k získání titulu doktora věd (DrSc.), nebo L. Pátého, jenž musel z politických důvodů katedru v letech 1958–1962 opustit. AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 42, spis Libora Pátého.

²⁹ Jakub JARĚŠ – Klára PINEROVÁ – Matěj SPURNÝ – Kateřina VOLNÁ, *Prověřená fakulta: KSC na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989*, Praha 2009; Petr CAJTHAML – Marek ĐURČANSKÝ, *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, *Práce z dějin Akademie věd* 2/2, 2010, s. 118–130.

³⁰ AUK, RALELP, kart. 24, *Pamětní kniha*, Zápisy k roku 1953 (nepaginováno).

³¹ Libor PÁTÝ, *Prof. Dr. Vilém Kunzl, první vedoucí katedry*, in: týž (ed.), *30 let Katedry*, s. 97–105.

³² K ustanovení samostatného oddělení došlo v květnu 1953 na základě usnesení děkana, které předtím projednala a schválila fakultní rada. AUK, MFF UK, 1952–1970, Děkanát, kart. 1, Zápis ze schůze fakultní rady ze dne 5. 5. 1953.

³³ Tamtéž, kart. 30, Zápis ze schůze fakultního vedení ze dne 22. 9. 1953.

teoretické fyziky fungující ještě při PřF UK. Tato velká katedra, která v roce 1952 přešla z PřF UK na MFF UK, se na základě reorganizace rozčlenila právě na Katedru vysoké frekvence a vakuové techniky, Katedru obecné fyziky a mechaniky a Katedru nukleární fyziky a fyziky pevných látek.³⁴ Tato pracoviště s výjimkou sledované katedry se v 50. letech dále členila, to však již není tématem mé studie.³⁵ Bohužel dosud neznáme přesné datum, kdy došlo k reorganizaci, a tudíž nevíme ani den, kdy byla založena sledovaná katedra. Z dosavadních nalezených pramenů je pouze zřejmé, že k jejímu vzniku došlo v říjnu 1953.

Součástí plánů na reorganizaci Katedry fyziky na MFF UK, kterou měl po praktické stránce na starosti její tehdejší vedoucí Ladislav Zachoval (1906–1982),³⁶ bylo získání V. Kunzla, původně docenta PřF UK a pracovníka spektroskopického ústavu (spolupracovníka V. Dolejška), pro MFF UK, s nímž se počítalo jako s novým vedoucím pro Katedru vysoké frekvence a vakuové techniky.³⁷ K přeložení došlo na základě rozhodnutí Ministerstva vysokých škol (5. 8. 1953),³⁸ přičemž žádost (14. 11. 1952) byla prostřednictvím rektorátu podána ještě na jemu předcházející instituci, tj. na Ministerstvo školství, věd a umění (2. 12. 1952).³⁹

Na tomto místě je třeba připomenout, že V. Kunzl se tehdy podílel na budování Fyzikálního ústavu na Univerzitě Komenského v Bratislavě, a to jako jeho ředitel v letech 1947–1953,⁴⁰ a do slovenské metropole v letech 1953–1954 často dojížděl (za účelem školení aspirantů a asistentů a dozírání nad budováním univerzitních fyzikálních laboratoří), což fungování katedry dosti komplikovalo. V jeho zaměstnaneckém spisu jsou cesty doloženy na základě žádostí o proplacení nákladů 25 takovýchto cest, které trvaly vždy mezi 4 až 7 dny. Do Bratislavy na základě dohody mezi oběma univerzitami cestoval minimálně dvakrát do měsíce, což v praxi znamenalo, že téměř polovinu roku nebyl na pražském pracovišti

³⁴ Do 20. 10. 1953 měl Ladislav Zachoval, dosavadní vedoucí Katedry fyziky MFF UK, děkanu předložit definitivní návrh na rozčlenění fyzikálních pedagogických pracovníků dle nových kateder. Tamtéž, Zápisy ze schůze fakultního vedení ze 6. 10. 1953.

³⁵ Emanuel KLIER, *Rozvoj fyzikálních pracovišť na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v letech 1953–1978*, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* (dále jen PMFA) 23, 1978, s. 9–15.

³⁶ K jeho osobnosti například Karel VACEK, *Prof. Dr. Ladislav Zachoval sedmdesátiletý*, PMFA 21/3, 1976, s. 175–176.

³⁷ Není bez zajímavosti, že L. Pátý jako pamětník vzpomíná na prof. Zachovala zcela negativně jako na komunistu, který se neprávem dostal do čela fyziky na MFF UK, a jeho přínos ohledně založení katedry zcela opomíjí. Libor PÁTÝ, *Počátky a rozvoj Katedry elektroniky a vakuové fyziky MFF UK*, ČČF 56/4, 2006, s. 249–252, zde s. 252. Přítom archivní prameny o něm vypovídají jako o člověku organizačně schopném, který se skutečně prakticky zasadil o vznik samostatné Katedry elektroniky a vakuové fyziky. AUK, MFF UK, Děkanát, 1952–1970, kart. 1, Fakultní rady 1952–1956, kart. 30, zápisy z vedení fakulty 1952–1954. To mj. potvrzuje vzpomínka Jiřiny Vějvodové, která jako odborná asistentka byla u vzniku sledované instituce. Jiřina VĚJVODOVÁ, *Vzpomínky na vznik Katedry elektroniky a vakuové fyziky*, in: L. Pátý (ed.), *30 let Katedry*, s. 89.

³⁸ Archiv Univerzity Komenského v Bratislavě, Rektorát Univerzity Komenského, Personálne oddelenie – pedagogickí zamestnanci, sign. B II/2, kart. 107, Osobní spis Viliam Kunzl, Přípis Ministerstva vysokých škol o přeložení V. Kunzla ze dne 5. 8. 1953 vydaný náměstkem Františkem Kahudou.

³⁹ AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 31, spis Vilém Kunzl. Převedení V. Kunzla předtím jednomyslně schválila Fakultní rada MFF. Tamtéž, 1952–1970, Děkanát, kart. 30, Zápisy ze schůze fakultní rady ze dne 4. 11. 1952.

⁴⁰ Archiv Univerzity Komenského v Bratislavě, Rektorát Univerzity Komenského, Personálne oddelenie – pedagogickí zamestnanci, sign. B II/2, kart. 107, osobní spis Viliam Kunzl. Srov. Ondrej DOLAN, *Prehľad profesorov Univerzity Komenského 1919–1966. Prehľad pracovísk 1919–1948*, Bratislava 1968, s. 142, 248.

Dostupné online: <https://uniba.sk/fileadmin/tuk/nasa_univerzita/RUK/Profesori_na_UK_1919-1966.pdf> (20. 2. 2024); Juraj ŠEBESTA, *Zakladateľ slovenskej fyziky. Život a dielo Dionýza Ilkoviča*, Bratislava 2019, s. 158–163, 172–184, 252.

k zastížení.⁴¹ Z toho důvodu za něho ve vedení katedry často suploval jeho zástupce Čestmír Muzikář (1926–1966), pozdější profesor na Katedře teoretické fyziky MFF UK.⁴²

Katedra po svém založení stejně jako jiná nová pracoviště trpěla svými „porodními“ bolestmi. V první řadě lze zmínit nedostatek prostoru,⁴³ který jí byl vyčleněn (převzala původní laboratoře a kancelář V. Dolejška), což byl tehdejší problém na celé fakultě.⁴⁴ Dalším úskalím byla absence potřebného vybavení (viz obr. č. 2), například vodičů, základních elektrotechnických součástek a materiálů i odborné literatury.⁴⁵ Mimo jiné nebyla napsána ani skripta k předmětům, jež katedra vyučovala. Ludmila Eckertová ve svých pamětech na založení katedry vzpomíná následovně: „*Katedra byla založena rok před mým příjezdem [1954] a pro novou specializaci bylo nutno vše teprve vybudovat: přednášky, cvičení, praktika, podmínky pro diplomové práce.*“⁴⁶ Či na jiném místě: „*Už jako nastupující asistenti jsme museli vypracovávat zcela nové přednášky a připravovat praktika, a to včetně potřebných fyzických prací (instalace, stavba aparatur, sklářské práce atd.). Dělalí jsme to ale rádi a nepamatují se, že bychom se nějak zvláště zabývali svými osobními hmotnými podmínkami, ačkoliv naše platy byly nízké (jako odborný asistent kandidát věd [CSc.] jsem měla asi 1700 Kčs měsíčně). Mrzelo nás spíše to, že nebyly prostředky pro vybavení laboratoří. Začínalí jsme v laboratořích s holými zdmi, vybavenými starým nábytkem a jedinými přístroji, které zbyly po Němcích [jak po Německé univerzitě, tak i po německé armádě], bylo několik rotačních vývív. Mnohé se muselo řešit improvizací, často za pomoci elektro-materiálů po německé armádě, které byly k dispozici.*“⁴⁷

K „nízkým“ platům, jak je popisuje Ludmila Eckertová, je vhodné dodat, že dle jejího dochovaného zaměstnaneckého spisu měla ve skutečnosti o něco vyšší mzdu, a to 1800 Kčs (od 1. 7. 1955 pak 2050 Kčs).⁴⁸ Tato čísla je potřeba dát do obecného kontextu, aby měla nějakou vypovídací hodnotu. V roce 1954 čtvrt kila másla v tehdejších československých korunách stálo 10,50 Kčs; lahvové pivo 10° 1,50 Kčs či motorka Jawa 250 ccm 8800 Kčs.⁴⁹ Průměrný hrubý příjem fyzických osob v Československu byl v roce 1954 tehdy necelých 1200 Kčs, takže práce na katedře byla v porovnání se situací v jiných pracovních oblastech hodnocena nadstandardně,⁵⁰ byť podmínky v Československé akademii věd⁵¹ byly ještě výrazně příznivější, k tomu však ještě dále. Obecně k tzv. reálným mzdám v oblasti

⁴¹ AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 31, spis Vilém Kunzl.

⁴² AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 37, spis Čestmír Muzikář; srov. Václav VOTRUBA, † *Profesor Čestmír Muzikář*, ČČF 16/6, 1966, s. 568–569.

⁴³ L. PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků a 30 let KEVF*, s. 22.

⁴⁴ AUK, MFF UK, Děkanát 1952–1970, kart. 20, Dislokační komise 1955–1977; srov. Jiřina MOTTLOVÁ, *Vznik a vývoj Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy*, diplomová práce MFF UK, Praha 1978, s. 17–19.

⁴⁵ L. PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků a 30 let KEVF*, s. 22–24; Eva TOMKOVÁ – Petr ŘEPA, *Vzpomínky na prof. Libora Pátého a na začátky Katedry fyziky povrchů a plazmatu MFF UK*, ZČVS 29/1, 2021, s. 13–17, zde s. 13–14; Antonín KOKES, *Vzpomínky diplomatů*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 84; Jiří KOLOVRAT, *Vzpomínky diplomatů*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 84–85.

⁴⁶ AUK, RALELP, kart. 1, Rukopis paměti Ludmily Eckertové, kapitola *Osobní vzpomínky na MFF UK*, s. 14.

⁴⁷ Tamtéž, s. 14–15.

⁴⁸ AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 10, spis Ludmily Eckertové.

⁴⁹ *Statistická ročenka republiky Československé*, Praha 1957, s. 206–207. Je však otázka, co vše si mohli fyzici za své příjmy koupit. Podrobněji k životnímu stylu v Československu v letech 1948–1967 viz Jiří KNAPIK – Martin FRANC (edd.), *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, I–II, Praha 2011.

⁵⁰ Viz data Českého statistického ústavu, dostupná online: <<https://www.czso.cz/documents/10180/60664312/1100251839.pdf/a531d6c1-596c-4b86-8993-3121aa823baa?version=1.0>> (15. 2. 2024).

⁵¹ K ní dosud nejpodrobněji: Martin FRANC – Věra DVOŘÁČKOVÁ (edd.), *Dějiny československé akademie věd*, I, (1952–1962), Praha 2019.

vědy je nutné dodat, že tehdy byly o 19% vyšší než průměrná mzda a byly nejvyšší v celé ekonomice. Naopak v období meziválečném bylo finanční zajištění vědců mnohem horší, obzvláště odborných asistentů.⁵²

Na tomto příkladu je hezky vidět, že lidská paměť si často upravuje skutečnost. Obecně je potřeba uvést, že s paměti L. Eckertové jako historickým pramenem je potřeba zacházet velice obezřetně, a to nejen kvůli jejich značné subjektivitě a výběru zaznamenaných informací, což je povšechný problém jakýchkoliv pamětí, ale i z důvodu toho, že autorka je sepsala pod dojmem nedostatečného společenského uznání ze strany její alma mater, tj. MFF UK, než by jí dle jejího názoru náleželo a které po roce 1989 očekávala.⁵³

Dalším ze zásadních problémů v 50. letech bylo i odmítání kybernetiky jako buržoazní pavědy. Nebylo tomu tak jen ve fyzice, ale i v řadě dalších oborů, což způsobovalo zaostávání za Západem.⁵⁴ Problémem pro fungování katedry však bylo i počasí, a to vzhledem k tomu, že budova na Karlově se tehdy dala velmi špatně vytápět, což zhoršovalo podmínky práce v laboratořích. Například na základě pamětní knihy katedry se dokonce dozvídáme, že v únoru a březnu 1956 v Praze panovaly tak velmi silné mrazy (až -30°C), že popraskala většina skleněných vakuových systémů.⁵⁵ Je nutné si uvědomit, že to byl velký problém, protože jenom část vybavení se dala vyrobit ve fakultní dílně (tehdy byl na fakultě zaměstnáván sklář⁵⁶ a součástí výuky byl mj. i sklářský kurz⁵⁷) a vzhledem k plánovanému hospodářství⁵⁸ se dalo o nové vybavení požádat až příští rok. Rok se tedy nepracovalo.

Dalším problémem byl odchod mladých vědců-absolventů. I přesto, že po celou dobu rostl počet zaměstnanců katedry,⁵⁹ perspektivní jedince jí v 50. a 60. letech neustále přetahovala Akademie věd Československé republiky či resortní ústavy, z nich zejména Výzkumný ústav pro vakuovou elektrotechniku,⁶⁰ které jim nabízely mnohem lepší platové podmínky (dokonce až téměř dvojnásobně vyšší), vybavení a možnosti k vycestování.

⁵² Dana MUSILOVÁ, „Resignaci svou odůvodňuji nemožností uhájit z asistentkého platu slušnou, vzdělaní mému přiměřenou existenci.“ *K platovým a pracovním podmínkám asistentek vysokých škol v Československu 1918–1939*, Práce z dějin Akademie věd 14/1, 2022, s. 1–10; Adéla JÚNOVÁ MACKOVÁ – Martin FRANC, *Ekonomický kapitál českých vědců*, in: Martin Franc a kol., *Habitus českých vědců 1918–1968. Příklady dvou generací*, Praha 2021, s. 134–187, zde s. 134–148, 168–170.

⁵³ Z četné literatury vyjadřující se k pamětem jako historickému prameni upozorňuje například Jan RANDÁK, *Životní světy, paměti a jejich interpretace*, in: Milada Sekyrková (ed.), *Paměti a vzpomínky jako historický pramen (= Práce z dějin techniky a přírodních věd 10)*, Praha 2006, s. 79–89.

⁵⁴ Helena DURNOVÁ, *Stroje na zpracování informací, čili matematické: výpočetní technika v Československu 1945–1960*, in: Igor Janovský – Jana Kleinová – Hynek Střítecký (edd.), *Věda a technika v Československu v letech 1945–1960 (= Práce z dějin techniky a přírodních věd 24)*, Praha 2010, s. 257–264.

⁵⁵ AUK, RALELP, kart. 24, *Pamětní kniha*, Zápisy k roku 1956 (nepaginováno).

⁵⁶ E. TOMKOVÁ – P. ŘEPA, *Vzpomínky na prof. Libora Pátého*, s. 13–14; J. KOLOVRAT, *Vzpomínky diplomatů*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 84–85.

⁵⁷ *Seznam přednášek na matematicko-fyzikální fakultě v studijním roce 1955/1956*, Praha 1955, s. 12.

⁵⁸ Alice TEICHOVÁ, *Die Grenzen der Planwirtschaft in der Tschechoslowakei: Meze plánovaného hospodářství v Československu*, in: Gernot Heiss – Alena Míšková – Jiří Pešek – Oliver Rathkolb (edd.), *An der Bruchlinie: Österreich und die Tschechoslowakei nach 1945 = Na rozhraní světů: Rakousko a Československo po 1945*, Wien 1998, s. 59–76, 425–440.

⁵⁹ Ludmila ECKERTOVÁ, *Personální obsazení KEVF v letech 1954–1983*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 74–77.

⁶⁰ Například asistenti Emil Vrchovecký a Vítězslav Veselý (* 1919), kteří byli u zrodu katedry, ji již roku 1954 opustili a přešli do rezortních ústavů, přičemž druhý z nich se v roce 1962 na fakultu vrátil. AUK, RALELP, kart. 24, *Pamětní kniha*, Zápisy k roku 1954 (nepaginováno); AUK, MFF UK, *Zaměstnanecké spisy, 1956–1995*, kart. 65, spis Vítězslava Veselého.

Velká fluktuace pracovníků byla dána někdy i jejich ne zcela výjimečným odchodem⁶¹ do emigrace.⁶² Na druhou stranu vztahy s akademií nebyly jen takto černobílé,⁶³ jelikož její pracovníci vyučovali na katedře jako externisté.⁶⁴ Dále akademie stejně jako rezortní ústavy přenechávaly katedře rovněž některé své nadbytečné vybavení či zapůjčovaly přístroje.⁶⁵ Platformou pro spolupráci fyziků univerzitních a z Československé akademie věd byla samozřejmě i Jednota československých matematiků a fyziků,⁶⁶ v rámci níž se velmi angažovali i členové sledované katedry, a to i v rámci jejího vedení, například L. Eckertová, V. Kunzl, L. Pátý, P. Řepa, J. Vejvodová atd.⁶⁷

Katedra v době vlády komunistické strany nespolupracovala jen s Československou akademií věd, ale také s Fakultou elektrotechniky ČVUT, pro niž zajišťovala praktická cvičení z vakuové fyziky.⁶⁸ Dále byla běžná spolupráce s průmyslovými podniky, jimž doškolovala pracovníky; témata kvalifikačních prací byla zadávána i na základě spolupráce s těmito podniky.⁶⁹ Například lze zmínit Tesla Vršovice a Holešovice, se kterými se katedra podílela na vývoji vysílacích elektronek,⁷⁰ či Výzkumný ústav průmyslové chemie a technologie v Hradci Králové, pro nějž prováděla výzkum vlastností adsorpčních snímačů vlhkosti za účelem vývoje prakticky použitelného elektrického vlhkoměru pro měření velmi nízkých koncentrací vodní páry v plynném prostředí. Nově vyvinutý vlhkoměr se pak v Československu skutečně vyráběl a patentově chráněné licence vzniklé v souvislosti s jeho vývojem

⁶¹ Například po srpnu 1968 odešli do zahraničí odborní asistenti Jaroslav Novák (* 1939), který poté působil na Institut de recherche d'Hydro-Québec v Montréal, a Vladimír Fuchs (* 1935), který později pracoval na Massachusetts Institute of Technology v Bostonu a Canada Center Magnetic Fusion v Montréal. AUK, RALELP, kart. 24, *Pamětní kniha*, Zápisy k roku 1968 (nepaginováno); *Seznam přednášek na Matematicko-fyzikální fakultě ve studijním roce 1968–69*, Praha 1968, s. 15. Poněkud dobrodružnou cestu do emigrace za pomoci šlapadla v roce 1971 podnikl docent Přemysl Schürer (* 1930), o čemž napsal i román. Pierre SCHÜRER, *Le pédalo*, Paris 1980. Petr ŘEPA (* 1941), člen KEVF MFF UK (1964–2012), rozhovor učiněn 12. 3. 2024.

⁶² K odchodům českých vědců v období vlády komunistické strany do exilu podrobněji například Soňa ŠTRBAŇOVÁ – Antonín KOSTLÁN (edd.), *Sto českých vědců v exilu*, Praha 2011.

⁶³ Tomuto fenoménu, který byl již podroben historickému výzkumu, se věnuje kniha Jakub JARĚŠ – Martin FRANC a kolektiv, *Mezi konkurencí a spoluprací. Univerzita Karlova a Československá akademie věd 1945–1968*, Praha 2018.

⁶⁴ Jako externisté na katedře například působili Jan Kaczér (1919–2010) či Luděk Pekárek (1924–2018) z Fyzikálního ústavu ČSAV. AUK, RALELP, kart. 24, *Pamětní kniha*, Zápisy z let 1953–1955 (nepaginováno).

⁶⁵ Miloš ŠIČHA, *Spolupráce katedry EVF s praxí*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 58–66, zde s. 59; Libor PÁTÝ, *Vakuová technika v poválečných letech*, ZČVS 9/1, 2001, s. 3–4, 9/3–4, s. 19–21.

⁶⁶ Libor PÁTÝ (ed.), *Jubilejní almanach, jednota Čs. matematiků a fyziků 1862–1987*, Praha 1988; Týž, *Obnovení činnosti Jednoty československých matematiků a fyziků*, in: Hana Barvíková – Marek Ďurčanský – Pavel Koderá (edd.), *Věda v Československu v letech 1953–1963: sborník z konference (Praha, 23.–24. listopadu 1999)*, Praha 2000 s. 247–251; Týž, *Fyzikální vědecká sekce Jednoty československých matematiků a fyziků a rok 1968*, in: Blanka Zilyská – Petr Svobodný (edd.), *Česká věda a Pražské jaro (1963–1970)*. Sborník z konference (Praha 22.–23. listopadu 2000), Praha 2001, s. 207–210; Štěfan ZAJAC, *Libor Pátý a Jednota československých matematiků a fyziků*, ZČVS 29/1, 2021, s. 18–20.

⁶⁷ Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, Jednota československých matematiků a fyziků při ČSAV, 1954–1970, inv. č. 7–9, kart. 2, Představenstvo ústředního výboru, zápisy ze schůzí a materiály k jednání, inv. č. 14, kart. 5, Ústřední fyzikální komise ústřední vědecké fyzikální sekce: složení řídicích orgánů, zápisy ze zasedání (prozatímní číslování, fond neuspořádaný).

⁶⁸ *Seznam přednášek na Matematicko-fyzikální fakultě ve studijním roce 1982–1983*, Praha 1982, s. 157.

⁶⁹ M. ŠIČHA, *Spolupráce katedry EVF s praxí*, s. 61–62; E. TOMKOVÁ – P. ŘEPA, *Vzpomínky na prof. Libora Pátého*, s. 14.

⁷⁰ M. ŠIČHA, *Spolupráce katedry EVF s praxí*, s. 62–63; Antonín RYSKA, *S docentkou L. Eckertovou o fyzice povrchů a tenkých vrstev a o vědecké práci na univerzitě*, ČČF 34/3, 1984, s. 284–287, zde s. 285–286.

byly prodány v 80. letech i do zahraničí.⁷¹ V neposlední řadě lze zmínit zapojení pracovníků z tehdejšího oddělení měřících metod a fyziky plazmatu na kosmickém výzkumu v rámci programu INTERKOSMOS.⁷² Práce byly zaměřeny na stavbu experimentálních aparatur, zejména pro výzkum toku nabitých částic v kosmickém prostoru. Zkušenosti získané ze stavby těchto aparatur byly využívány při konstrukci družic.⁷³ Za tuto práci byl kolektiv pracovníků katedry v roce 1978 oceněn i státním vyznamenáním *Za vynikající práci*.⁷⁴ Z výše uvedeného vyplývá, že katedra plnila nejen své pedagogické a vědecké poslání, ale přispěla i k vědeckotechnickému rozvoji v rámci aplikovaných výzkumů.

Výše jsem uvedl, že od vzniku katedry kontinuálně rostl počet akademiků, vědeckých a pomocných pracovníků, kterých v roce ustavení katedry bylo dohromady jen 5. V 60. letech se tento počet pohyboval mezi 10 až 20, v 70. letech 20 až 30 a v 80. letech mezi 30 až 40.⁷⁵ S větším počtem akademiků rostl i počet vyučovaných předmětů, které katedra zajišťovala (těch v roce ustanovení bylo jen 5),⁷⁶ což se změnilo i s postupnou proměnou koncepce výuky fyziky na fakultě.⁷⁷ Nárůst pracovníků a zajišťovaných předmětů dle mého názoru ukazuje rozvoj a význam oboru fyziky povrchů a ionizovaných prostředí na Univerzitě Karlově. Mimochodem v současné době má katedra 91 zaměstnanců, z toho 31 akademických pracovníků.⁷⁸ V této souvislosti je třeba podotknout, že v roce svého ustavení byla katedra vůbec nejmenší na MFF UK, dnes patří naopak k největším.

Problém s prostorem pro laboratoře a pracovníky katedry, kteří z počátku sídlili v historické budově Matematicko-fyzikální fakulty na Karlově,⁷⁹ se vyřešil až s přestěhováním do areálu v Troji (katastrálně Libeň), kde sídlí katedra dodnes. Komplex byl vystavěn i pro potřeby Fakulty technické a jaderné fyziky, dnes nesoucí název jaderné a fyzikálně inženýrské, ČVUT.⁸⁰ Komplex se stavěl v letech 1968 až 1978⁸¹ a k definitivnímu přestěhování katedry v několika etapách došlo v letech 1979 až 1980.⁸² Z přestěhování, které sice z dlouhodobého hlediska přineslo velká pozitiva, však nebyli úplně nadšeni tehdejší členové

⁷¹ M. ŠICHA, *Spolupráce katedry EVF s praxí*, s. 62; Petr ŘEPA (* 1941), člen KEVF MFF UK (1964–2012), rozhovor učiněn 12. 3. 2024.

⁷² Zdeněk NĚMEČEK – Jana ŠAFRÁNKOVÁ, *Contribution of Charles University to Investigations of Solar-Terrestrial Relations*, American Astronautical Society History Series 41, 2014, s. 357–384. K projektu INTERKOSMOS blíže: Antonín VÍTEK – Petr LÁLA, *Malá encyklopedie kosmonautiky*, Praha 1982, s. 104–107, 303–313. K propagandě spojené s tímto programem blíže Pavlína KOUROVÁ, „*Důkaz nerozborného přátelství*“: let Vladimíra Remka do vesmíru a jeho využití dobovou propagandou, *Dějiny a současnost* 40/3, 2018, s. 44–47.

⁷³ M. ŠICHA, *Spolupráce katedry EVF s praxí*, s. 63–65. Zapojení katedry do programu INTERKOSMOS si všiml i denní tisk, například Jan BARTÁK, *Všechny přístroje pracují normálně*, *Tvorba* 10/23, 8. 3. 1978, s. 4; *Technika pro Interkomos*, *Lidová demokracie* 208/34, 4. 9. 1978 (AUK, Výstřížkový archiv, kart. č. 60).

⁷⁴ Jaroslav FOLTA – Miloš ROTTER – Emilie TĚŠÍNSKÁ, *Fyzika na Karlově univerzitě*, Praha 1988, s. 13.

⁷⁵ L. ECKERTOVÁ, *Personální obsazení KEVF*, s. 74–77.

⁷⁶ J. VEJVODOVÁ, *Vzpomínky na vznik*, s. 89.

⁷⁷ J. FOLTA – M. ROTTER – E. TĚŠÍNSKÁ, *Fyzika na Karlově univerzitě*, s. 12; Ludmila ECKERTOVÁ, *Pedagogická práce ve fyzice od roku 1945*, *PMFA* 2/4, 1957, s. 479–482; Libor PÁTÝ, *Vývoj výuky a výchovy odborníků ve vakuové fyzice a technologii v našem státě*, *PMFA* 17/4, 1972, s. 194–198.

⁷⁸ Dostupné online: <[https://physics.mff.cuni.cz/kfpp/index.php?langen=\\$langen](https://physics.mff.cuni.cz/kfpp/index.php?langen=$langen)> (20. 2. 2024).

⁷⁹ L. PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků a 30 let KEVF*, s. 21–22, 32.

⁸⁰ Ivan NETUKA – Milena STIBOROVÁ (edd.), *Univerzita Karlova v Praze. Matematicko-fyzikální fakulta*, Praha 2002, s. 158–160; Miroslav HAVLÍČEK, *Jak tak vzpomínám*, in: I. Netuka – M. Stiborová (edd.), *Jubilejní almanach*, s. 60.

⁸¹ *Nový vysokoškolský areál*, *Rudé právo* 294/58, 13. 12. 1978, s. 5 (AUK, Výstřížkový archiv, kart. č. 60).

⁸² AUK, Rektorát Univerzity Karlovy (dále jen RUK), Kolegia děkanů, Zápis ze zasedání kolegia děkana MFF UK konaného dne 6. 2. 1979; *Seznam přednášek Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy 1979/1980*, Praha 1979.

kateder nově se zde usídlujících, jelikož jako novostavba měly její prostory své neduhy, například stavební nedodělky či potlačení vnějších elektrických signálů (problémem byla nedaleká elektrická železniční trať), které se musely postupně odstranit. Konstrukci laboratoří, které sice byly projektovány ve formě Faradayových klecí, si stavebníci vyložili poněkud podivně, a to tak, že jim udělali pouze neotvíratelná okna.⁸³

Z hlediska zahraniční spolupráce je nutné zmínit, že katedra pěstovala čilé styky nejen s východním blokem, ale i západními zeměmi. V 60. letech byla katedra hlavním pořadatelem velkých konferencí o elektronice a vakuové fyzice. První konference, která byla ještě ryze domácí, proběhla v roce 1960 (25.–27. 4.) v Národním klubu v ulici Na Příkopě (viz obr. č. 3). Té se zúčastnilo přes 200 fyziků, z toho 80 aktivně referujících.⁸⁴ Druhá, která se konala v dubnu 1962 již v Národním domě na Vinohradech, však už měla mezinárodní charakter a účastnilo se jí přes 350 vědců, z nichž 90 bylo zahraničních. Ti sice pocházeli především ze zemí východního bloku, ale přijeli už také čtyři hosté ze Západu, konkrétně tři ze Spojených států amerických a jeden z Velké Británie.⁸⁵ Jeden z úvodních referátů přednesl německý fyzik Max Steenbeck (1904–1981), který má zásluhy na vývoji tzv. betatronu a jenž byl po roce 1945 odveden do Sovětského svazu, kde se podílel na jeho nukleárním programu.⁸⁶ Třetí konference se konala v roce 1965 v hotelu International a přijelo na ni již 118 zahraničních hostů, z nichž již téměř třetina byla ze západních zemí. Jeden z úvodních referátů přednesl Robert Gomer (1924–2016), původem rakouský fyzik působící však na amerických univerzitách, který se vědecky proslavil v oblasti autoemise iontů a elektronů. Ten zároveň působil i jako vědecký poradce amerických prezidentů.⁸⁷ Čtvrtá konference proběhla v říjnu 1968 opět v hotelu International, její zahraniční účast však už ovlivnily neblahé srpnové události.⁸⁸ Poté organizování těchto velkých konferencí převzala pracoviště v Brně a Bratislavě, katedra se však podílela na zajištění menších specializovaných konferencí a letních škol, které byly zaměřeny například na fyziku tenkých vrstev; ty se konaly kupříkladu v Měříně v roce 1973,⁸⁹ Mariánských Lázních v roce 1987⁹⁰ či ve Skalském Dvoře v roce 1988.⁹¹

V rámci zahraniční spolupráce je nutné zmínit ustavení Československého národního komitétu pro vakuovou fyziku, techniku a aplikace v roce 1965, který byl členem

⁸³ Čestmír ŠIMÁNĚ, *Vzpomínky pamětníků*, in: Ivo Kraus – Libor Škoda – Štefan Zajac (edd.), *Jubilejní almanach FJFI ČVUT 1955–2015*, Praha 2015, s. 35–37, zde s. 35–36; Martin SETVÁK, *Perspektivy spolupráce pracovišť fyzikální elektroniky FJFI a MFF UK v Praze*, in: L. Pátý (ed.), *30 let Katedry*, s. 67–73, zde s. 67–69. Srov. Michal TOVÁREK, *Příspěvek k dějinám budov Univerzity Karlovy: Stavba budovy Matematicko-fyzikální fakulty UK a koleje a menzy 17. listopadu v Praze 8 – Troji*, AUC-HUCP 64/1, 2024, s. 119–160. Kolegu Továrkovi patří můj dík za poskytnutí rukopisu.

⁸⁴ Libor PÁTÝ, *Katedra a konference o elektronice a vakuové fyzice*, in: Týž (ed.), *30 let Katedry*, s. 90–96, zde s. 90–91.

⁸⁵ Týž, *První československá konference o elektronice s mezinárodní účastí*, in: H. Barvíková – M. Ďurčanský – P. Kodera (edd.), *Věda v Československu v letech 1953–1963*, s. 29–33.

⁸⁶ David HOLLOWAY, *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939–1956*, Praha 2008, s. 130, 227–228 (anglický originál: *Stalin and the Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy, 1939–1956*, Yale 1994).

⁸⁷ Libor PÁTÝ, *III. čs. konference o elektronice*, PMFA 11, 1966, s. 40; Týž, *Katedra a konference o elektronice a vakuové fyzice*, s. 92.

⁸⁸ Ludmila ECKERTOVÁ, *4. československá konference o elektronice a vakuové fyzice 1968*, in: Blanka Zilynská – Petr Svobodný (edd.), *Česká věda a Pražské jaro (1963–1970)*. Sborník z konference (Praha 22.–23. listopadu 2000), Praha 2001, s. 211–214.

⁸⁹ Týž (ed.), *Fyzikální vlastnosti tenkých vrstev: sborník referátů z letní školy tenkých vrstev konané v Měříně u Jablonné n./Vlt. ve dnech 1.–5. 10. 1973*, I–II, Praha 1975.

⁹⁰ Zdeněk HÁJEK – Tomáš RŮŽIČKA (edd.), *6. čs. konference o tenkých vrstvách 1987: Mariánské Lázně, 21.–25. dubna 1987*, I–II, Praha 1987.

⁹¹ Zdeněk HÁJEK (ed.), *Letní škola tenkých vrstev 1988: Skalský Dvůr, 5.–9. září 1988: sborník přednášek*, Praha 1989.

International Union for Vacuum Science, Technique, and Applications. Sekretářem komitétu byl L. Pátý.⁹² Na tomto místě, kde mluvím o mezinárodní interakci, je třeba dále též vzpomenout zápisy z pamětní knihy katedry, která obsahuje 36 podpisů zahraničních hostů.⁹³ Ti se do ní zapisovali u příležitosti návštěvy katedry, přičemž většinou podpis doplnili i nějakým textem, například instituci popřáli velký vědecký úspěch. Z vědců, kteří navštívili katedru, bych jmenovitě zmínil hlavně Wernera Heisenberga (1901–1976),⁹⁴ držitele Nobelovy ceny, všeobecně známého pro formulování tzv. *Heisenbergova principu neurčitosti* i kvůli kontroverzní roli v nacistickém jaderném programu.⁹⁵ Dále je možné zmínit Pjotra Leonidoviče Kapicu (1894–1984),⁹⁶ světově známého experimentálního fyzika, který se značně vymezoval vůči stalinskému Sovětskému svazu a který pracoval na výbojích v plynech a ohřevu plazmatu vysokofrekvenčním polem.⁹⁷ Jeho práce se dnes využívá v tzv. tokamacích, tj. zařízeních pro jadernou fúzi. Opominut by neměl být ani Erwin Wilhelm Müller (1911–1977),⁹⁸ vynálezce autoemisního elektronového a také iontového mikroskopu a tzv. atomové sondy. Ten jako první pozoroval experimentálně jednotlivé „atomy“.⁹⁹ A jako posledního uvedu polského vědce Janusze Groszkowského (1898–1984),¹⁰⁰ který je autorem učebnice *Technika vysokého vakua* z roku 1981,¹⁰¹ která spolu se skripty Libora Pátého *Fyzika nízkých tlaků* z roku 1968¹⁰² tvořila donedávna základ pro studium vakuové fyziky.¹⁰³ Jak tedy lze vidět, na katedru zavítaly velice zajímavé osobnosti, ať už se jednalo o světově známé fyziky (W. Heisenberga, P. L. Kapicu) či odborníky známé v oboru fyziky povrchů a tenkých vrstev.¹⁰⁴

Název katedry odráží i vědecké obory na ní pěstované. Studovaná instituce se původně jmenovala *Katedra vysoké frekvence a vakuové techniky*, v roce 1959 se přejmenovala na *Katedru elektroniky a vakuové fyziky*, což lépe odpovídalo jejímu tehdejší poslání,¹⁰⁵ až nakonec dospěla k dnešnímu názvu *Katedra fyziky povrchů a plazmatu*, který má od roku 2006.¹⁰⁶ Zaměření pracoviště dále jistě zrcadlí i jeho struktura, původně katedra neměla žádné oddělení, to se však postupně měnilo a v 80. letech již byla členěna na čtyři celky: *Oddělení*

⁹² AUK, RALELP, kart. 24, Zpráva o vědecké práci skupiny vakuové fyziky 1965, Pamětní kniha Československého národního komitétu pro vakuovou fyziku, techniku a aplikace (1965–1986).

⁹³ Z domácích fyzikálních „velikánů“ je možné například zmínit autografy Viktora Trkala (1888–1956), Josefa Bartoloměje Slavíka (1900–1964), Zdeňka Matyáše (1914–1957) či Miloslava Valoucha (1903–1976). AUK, RALELP, *Pamětní kniha*, Zápis z 29. 10. 1956.

⁹⁴ AUK, RALELP, *Pamětní kniha*, Zápis 21. 5. 1968.

⁹⁵ Filip GRYGAR, *Ke zrodu a pádu legendy o německých atomových vědcích, kteří nechtěli z morálních důvodů sestřít jaderné zbraně pro nacistické Německo*, DVT 45/4, 2012, s. 251–270.

⁹⁶ AUK, RALELP, *Pamětní kniha*, Zápis 18. 8. 1965.

⁹⁷ Ivo KRAUS, *Fyzika v kulturních dějinách Evropy. Atomový věk*, Praha 2010, s. 219–225.

⁹⁸ AUK, RALELP, *Pamětní kniha*, Zápis 1. 9. 1964.

⁹⁹ Erwin Wilhelm MÜLLER, *Das Feldionennmikroskop*, Zeitschrift für Physik 131/1, 1951, s. 136–142.

¹⁰⁰ AUK, RALELP, *Pamětní kniha*, Zápis 1. 6. 1957.

¹⁰¹ Janusz GROSZKOWSKI, *Technika vysokého vakua*, Praha 1981 (polský originál: *Technika wysokiej próżni*, Warszawa 1972).

¹⁰² Libor PÁTÝ, *Fyzika nízkých tlaků*, Praha 1968.

¹⁰³ Jiří PAVLŮ, *Profesor Libor Pátý a MFF UK*, ZČVS 29/1, 2021, s. 9–12, zde s. 10.

¹⁰⁴ Katedra byla dále v kontaktu například s fyzikem Wernerem Holzmüllerem (1912–2011), profesorem lipské univerzity, odborníkem v oboru vysokomolekulárních látek a rovněž internovaným vědcem po válce v SSSR. Ten se mj. podepsal i do pamětní knihy pracoviště, a navíc na své pobyty v Praze vzpomíná i ve svých vydaných pamětech, které přeložila do češtiny L. Eckertová. Werner HOLZMÜLLER, *Prožitě dějiny. Dvacáté století očima německého fyzika*, Praha 2006, s. 86.

¹⁰⁵ Libor PÁTÝ, *Počátky a rozvoj Katedry elektroniky a vakuové fyziky MFF UK*, s. 252.

¹⁰⁶ Příkaz děkana MFF UK 10/2006, dostupné na: <<https://www.mff.cuni.cz/cs/vnitri-zalezitosti/predpisy/opatreni-dekana/prikaz-dekana-10-2006>> (20. 2. 2024).

měřících metod a fyziky plazmatu, jehož součástí byl program INTERKOSMOS, Oddělení vakuové fyziky, Oddělení fyziky tenkých vrstev a povrchů a Oddělení pro zaměření: fyzikální mikroelektronika.¹⁰⁷ Dnes je katedra rozčleněna na pracovní skupiny, jedná se tedy o: Pracovní skupinu fyziky plazmatu a modelování, Pracovní skupinu fyziky povrchů, Pracovní skupinu fyziky tenkých vrstev, Pracovní skupinu kosmické fyziky, Pracovní skupinu vakuové fyziky a Pracovní skupinu nanomateriálů.¹⁰⁸ Z hlediska publikační činnosti byla katedra zaměřena ve sledovaném období zejména na vakuovou fyziku, kterou však od 70. let vytlačovala fyzika tenkých vrstev a povrchů.¹⁰⁹ Lze zmínit, že členové katedry už tenkrát pravidelně publikovali v předních světových vědeckých časopisech¹¹⁰ či jejich práce byly překládány do angličtiny,¹¹¹ což opět ukazuje, že už před rokem 1989 byla katedra v kontaktu nejen s východním blokem, ale i se západním světem.¹¹²

Posláním katedry kromě vědecké práce a aplikovaného výzkumu byla samozřejmě i pedagogická činnost. V letech 1954–1989 prošlo celkem 332 „magisterských“¹¹³ absolventů, průměrně tedy více jak 9 ročně.¹¹⁴ Mezi absolventy lze nalézt drtivou většinu současných a bývalých asistentů, docentů a profesorů katedry, což potvrzuje vzpomínku P. Řepy a E. Tomkové, že katedra zejména v počátečních letech, ale i později byla průběžně posilována o 1 až 2 absolventy s tím, jak průběžně rostl počet jejích pracovníků (viz výše a obr. č. 5, Album Katedry elektroniky a vakuové fyziky MFF UK 1953–1983).¹¹⁵

V dějinách katedry, ale i celé České republiky, je velkým mezníkem rok 1989, který přinesl politické změny, které univerzitu proměnily ve svobodnou, samosprávnou a autonomní vysokou školu. Členové katedry se na těchto změnách aktivně podíleli, lze mimo jiné připomenout angažmá L. Pátého v Kruhu nezávislé inteligence¹¹⁶ či celostátním Občanském

¹⁰⁷ Např. *Seznam přednášek na matematicko-fyzikální fakultě ve studijním roce 1983–1984*, Praha 1983, s. 33–35.

¹⁰⁸ Dostupné online: <<https://physics.mff.cuni.cz/kfpp/>> (20. 2. 2024).

¹⁰⁹ Libor PÁTÝ, *Publikační činnost KEVF v letech 1955–1980*, in: *týž* (ed.), 30. let Katedry, s. 78–83.

¹¹⁰ Například Týž, *Pumping effect of a gas discharge high-vacuum pump*, *Nature* 185, 1960, s. 674–675. Podrobný seznam publikací uveden na stránkách katedry, kde lze hledat jak podle autorů, tak i roku vydání titulu: <<https://physics.mff.cuni.cz/kfpp/>> (20. 3. 2024).

¹¹¹ Například Ludmila ECKERTOVÁ, *Physics of Thin Films*, New York 1976 (1. vyd.) a 1986 (2. vyd.).

¹¹² To se samozřejmě změnilo po roce 1989, v současné době patří sledované pracoviště z hlediska hodnocení publikační činnosti k nejlepším fyzikálním evropským univerzitním institucím zaměřujících se na fyziku plazmatu a ionizovaných prostředí, na čemž se podílí velmi silně i internacionalizace katedry. Jana ŠAFRÁNKOVÁ – Jan WILD, *Katedra fyziky povrchů a plazmatu MFF UK se představuje*, *ČČF* 66, 2016, s. 289–290. Kromě tohoto úvodního článku lze zmínit i další texty uveřejněné v tomto čísle časopisu v souvislosti s tématem 60 let Katedry fyziky povrchů a plazmatu MFF UK, které představují výzkum katedry po roce 1989, zejména s projekty uskutečněnými kolem roku 2014, kdy bylo slaveno šedesátileté jubileum.

¹¹³ Tehdy nebyl magisterský titul udělován a absolventi získávali titul promovaný fyzik. Pavel MATES, *K vývoji právní úpravy vysokoškolských titulů*, in: Pavel Klener (ed.), *Státnost česká a československá – tradice a kontinuita: příspěvky přednesené na vědecké konferenci konané ve dnech 4.–5. 6. 1998 v Zahrádkách (= Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1–2/1999)*, Praha 1999, s. 225–229.

¹¹⁴ [Libor PÁTÝ], *Absolventi KEVF*, in: Týž (ed.), 30 let Katedry, s. 107–110; AUK, *Matriky Univerzity Karlovy*, inv. č. 102–108, *Matriky absolventů Univerzity Karlovy 1984–1989*, absolventi oboru Fyzikální elektronika a optika.

¹¹⁵ E. TOMKOVÁ – P. ŘEPA, *Vzpomínky na prof. Libora Pátého*, s. 16.

¹¹⁶ „Dne 6. září 1989 byl v Praze založen ‚Kruh nezávislé inteligence‘, který v bulletinu zveřejnil programové prohlášení. Jeho autoři a základní signatáři jsou z některých úseků Československé akademie věd (ČSAV) a Univerzity Karlovy. Na těchto pracovištích jej převážně rozšiřují a získávají další členy. V komuniké útočí proti socialistickým vymoženostem ČSSR, dále proti rozumné a realistické politice současného vedení KSČ a naší vlády. Autoři se scházejí na vědecké půdě, také na Matematicko-fyzikální fakultě UK (MFF UK), ale dle potřeby i v bytech. Jedním ze zakladatelů a velmi iniciativních rozšiřovatelů je pracovník katedry elektroniky a vakuové fyziky doc. Dr. Libor PÁTÝ, CSc. z MFF UK, který se vyjádřil, že jediným cílem je

fóru.¹¹⁷ L. Eckertová byla pro změnu ve výboru buňky Občanského fóra na Matematicko-fyzikální fakultě (spolu s Karlem Drbohlavem, Miroslavem Katětovem, Petrem Sgallem, Petrem Piřhou, Petrem Vopěnkou).¹¹⁸ Po roce 1989 byla L. Eckertová jmenována předsedkyní Rehabilitační komise MFF UK.¹¹⁹ Ve vedení katedry se do roku 1989 vystřídali celkem tři vedoucí, V. Kunzl ji vedl až do roku 1972, kdy ji na tři roky převzala J. Vejvodová (1921–1993),¹²⁰ odbornice na svazky nabitých částic a dřívější dlouholetá tajemnice katedry,¹²¹ a následně až do roku 1989 byl v jejím čele Miloš Šícha (1930–2012),¹²² vědec zaměřující se na fyziku plazmatu.¹²³

Součástí práce na katedře nebyly vždy jen pedagogické a vědecké aktivity, ale i společenské akce, jak dokládají ve velkém množství fotografie z *Rodinného archivu Ludmily Eckertové a Libora Pátého*. Pro ukázkou lze vybrat fotografie z oslav 65. narozenin prvního vedoucího katedry Viléma Kunzla z roku 1971 (viz obr. 4).¹²⁴

Závěrem je třeba zdůraznit, že přítomná studie teprve otevírá vybrané kapitoly z historie studovaného pracoviště (zejména se jedná o založení instituce, zahraniční vztahy katedry, aplikovaný výzkum), k jejímuž komplexnímu zpracování je potřeba podniknout ještě další zevrubný výzkum, který je však limitován dostupnou pramennou základnou. Tu by mohly rozšířit zejména další vědecké pozůstatosti členů katedry (takto z příběhu katedry vyčnívají některé osobnosti, zejména Ludmila Eckertová a Libor Pátý, byť jejich vliv na chod studované instituce byl značný), pokud budou zpřístupněny k bádání. Na současné katedře se dochovaly „osobní fondy“ nejen Rudolfa Hracha (viz výše), ale i Jiřího Prostějovského. Ty však autor prozatím nemohl zohlednit, jelikož se o jejich existenci dozvěděl již v pokročilé fázi práce na textu, a Archiv Univerzity Karlovy bude jednat o možnosti jejich předání do svých sbírek. Nové poznatky by jistě mohla přinést i tzv. *oral history*,¹²⁵ pokud by i další pamětníci souhlasili s rozhovory, jako třeba doc. Petr Řepa. Dějiny katedry o další poznatky jistě doplní i připravované vydání pamětí Ludmily Eckertové.

rozbití socialismu v ČSSR a nastolení kapitalismu. Je velkým obdivovatelem USA. [...] V osobě dr. Pátého se jedná o zarytého pravičáka, který byl za své postoje vyloučen již z gymnasia. Později dokončil VŠ, ale za své pravicové postoje v krizových letech 1968–1969 na MFF, kde již pracoval jako vysokoškolský učitel, byl z ní vyloučen, později se na MFF vrátil. V jeho postojích jej podporuje další pravicově zaměřený pracovník MFF dr. Petr Vopěnka.“ Archiv bezpečnostních složek, Správa kontrarozvědky, II. díl (f. A 34/1), Denní situáční zpráva č. 214 ze dne 2. 10. 1989. Ke Kruhu nezávislé inteligence podrobněji Milan OTÁHAL, *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu. Kruh nezávislé inteligence*, Brno 1999.

¹¹⁷ Libor PÁTÝ, *Rok '89 máma očima*, AUC-HUCP 45/1–2, 2005, s. 129–155.

¹¹⁸ AUK, RALELP, kart. 7, Materiály k OF MFF UK; AUK, Sbirka materiálů k 17. listopadu 1989, kart. 15–16.

¹¹⁹ Tamtéž, kart. 22, Rehabilitační komise MFF UK (1990–1992), AUK, RUK, Rehabilitační komise, kart. 3, Rehabilitační komise MFF UK.

¹²⁰ AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–1995, kart. 65, spis Jiřiny Vejvodové.

¹²¹ K její osobnosti a dílu Bohuš URGOŠIK, *Jubileum Jiřiny Vejvodové*, ČČF 31/5, 1981, s. 502–504; Jiřina VEJVODOVÁ, *Svazky nabitých částic*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 52–57. Ludmila Eckertová ve svých pamětech na ni vzpomíná následovně: „Na katedře pracovala mimo jiné i moje přítelkyně Jiřina Wolfová, provdaná Vejvodová, s kterou jsme od prvního ročníku prošly celé studium a skládaly současně téměř všechny zkoušky.“ AUK, RALELP, kart. 1, Rukopis paměti Ludmily Eckertové, kapitola *Osobní vzpomínky na MFF UK*, s. 14.

¹²² AUK, MFF UK, Zaměstnanecké spisy, 1956–2010, kart. 4, spis Miloš Šícha.

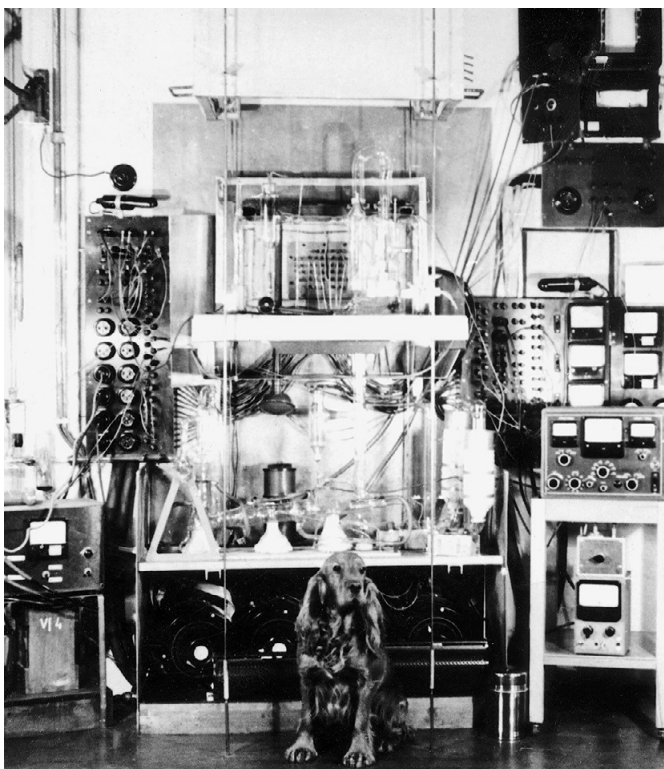
¹²³ Miloš ŠÍCHA, *Fyzika plazmatu na KEVF*, in: L. Pátý (ed.), 30 let Katedry, s. 47–51.

¹²⁴ AUK, RALELP, kart. 29, Fotografie.

¹²⁵ K ní blíže například Miroslav VANĚK – Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení? Životopisná interview*, I–II, Praha 2005.

Obr. 1: Jiří Prostějovský přednáší referát u příležitosti oslav 30 let Katedry elektroniky a vakuové fyziky, 4. 10. 1983 (AUK, RALELP, kart. 29)

Obr. 2: První česká ultravakuová aparatura vyvinutá na katedře v letech 1957–1959, na fotografii zachycen i kokršpaněl jménem Timur, který spolu se svými majiteli Ludmilou Eckertovou a Jiřím Pátým byl v 50. a 60. letech každodenním návštěvníkem MFF UK, zdroj: AUK, RALELP, kart. 29.

Obr. 3: První celostátní československá konference o elektronice, 25.–27. 4. 1960 (AUK, RALELP, kart. 29)

Obr. 4: Oslava 65. narozenin prvního vedoucího katedry Viléma Kunzla z roku 1971, na fotografii zachycen V. Kunzl, L. Eckertová a L. Pátý (AUK, RALELP, kart. 29)

Obr. 5: Album Katedry elektroniky a vakuové fyziky MFF UK 1953–1983 (AUK, RALELP, kart. 29)

Grantová podpora

Tato studie vznikla v rámci programu Univerzity Karlovy s názvem Cooperatio, vědní oblasti „History“, obor Dějiny a filozofie vědy.

MAREK BRČÁK

„Lehre von den gefriergetrockneten (lyophilisierten) Erdbeeren“ oder Geschichte des Lehrstuhls für Hochfrequenz und Vakuumtechnik (1953–1959) und des Lehrstuhls für Elektronik und Vakuumphysik (1959–1989) der Fakultät für Mathematik und Physik der Karlsuniversität

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag behandelt die Geschichte des Lehrstuhls für Oberflächenphysik und Plasma der Fakultät für Mathematik und Physik der Karlsuniversität, der früher Lehrstuhl für Hochfrequenz und Vakuumtechnik (1953–1959) und später Lehrstuhl für Elektronik und Vakuumphysik (1959–2006) hieß. Diese physikalische Arbeitsstätte wurde 1953 auf Veranlassung der tschechoslowakischen Regierung gegründet, die von der Karlsuniversität die Zusage forderte, Fachleute auf dem Gebiet der Hochfrequenzvakuumelektronik auszubilden, die damals sowohl in der Industrie als auch militärisch genutzt wurde. Erster Lehrstuhlleiter wurde der bedeutende Experimentalphysiker Vilém Kunzl. Der Beitrag, der sich mit der Geschichte dieser physikalischen Arbeitsstätte unter kommunistischer Herrschaft befasst (d. h. bis 1989), geht insbesondere von Materialien aus dem Familienarchiv von Ludmila Eckertová und Libor Pátý aus, zwei Koryphäen und „Gründungsväter“ des besagten Lehrstuhls. Es handelt sich hierbei insbesondere um unpublizierte Erinnerungen von L. Eckertová und um das Gedächtnisbuch des besagten Lehrstuhls. Die Studie richtet ihre Aufmerksamkeit namentlich auf die Anfänge des Lehrstuhls, die angesichts fehlender Ausstattung und begrenzter Raummöglichkeiten überhaupt nicht einfach waren, dann auf die ausländischen Beziehungen dieser Institution, in deren Rahmen vom Lehrstuhl organisierte große internationale Konferenzen über Elektronik und Vakuumphysik zu den wesentlichen Ereignissen zählten, und schließlich auf die angewandte Forschung des Lehrstuhls, von der vor allem die Einbeziehung in das kosmische Programm INTERKOSMOS hervorzuheben ist. Darüber hinaus beschäftigt sich die Studie am Beispiel dieses Lehrstuhls für Physik auch mit der komplizierten Beziehung zwischen Universität und Tschechischer Akademie der Wissenschaften, die sowohl im Zeichen der Zusammenarbeit als auch der Konkurrenz stand.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

*PhDr. Marek Brčák, Ph.D.
Ústav dějin UK a archiv UK
marek.brcek@ruk.cuni.cz*